

NAČINI PREZENTACIJE VJERSKIH ZAJEDNICA U HRVATSKOJ NA INTERNETU: ANALIZA KVALITETE MREŽNIH MJESTA

Neven Duvnjak, Split

Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar"
Split
neven.duvnjak@inet.hr

UDK: 004.77 : 2
316.74 : 2
Izvorni znanstveni rad
Primitljeno 11/2014.

Sažetak

U članku se analizira kvaliteta mrežnih mjesta vjerskih zajednica u Hrvatskoj. Glavna hipoteza rada je da će na internetu doći do izražaja religijski pluralizam, a posebna hipoteza je da će velika većina vjerskih zajednica imati svoje mrežno mjesto bez obzira na brojnost i povijesnu prisutnost. Analiza je provedena prema (pod)komponentama koje se odnose na sadržaj, funkcionalnost i kvalitetu mrežnih stranica. (Pod)komponente su svrstane u tri skupine: prva se odnosi na tehničke aspekte mrežnog mjesta, druga na sadržaj mrežnih stranica, a treća na participativnu komponentu. Rezultati pokazuju da u virtualnom prostoru u Hrvatskoj postoji "religijsko tržište" i konkurencija među vjerskim zajednicama, a većina ih je otvorena prema novim tehnologijama kao što je internet. Ima, međutim, dosta mjesta za iskorak jer trećina vjerskih zajednica uopće nema mrežno mjesto. Od tri istraživana aspekta najkvalitetnijim se pokazao sadržajni aspekt, nešto niže ocjene ima tehnički aspekt, dok je participativni najlošije ocijenjen. Zanimljivo je da se manje vjerske zajednice više brinu o kvaliteti prezentacije na internetu u usporedbi s većim vjerskim zajednicama, koje znatno duže djeluju u Hrvatskoj.

Ključne riječi: vjerske zajednice, religijski pluralizam, internet, mrežna mjesta, sadržaj mrežnih stranica.

UVOD

Tijekom povijesti vjerske su zajednice, a posebno Katolička crkva i protestantske crkve, s manjom ili većom zadržkom prihvaćale nova komunikacijska sredstva, za što je najbolji primjer Gutenbergov izum tiskarske preše koji je omogućio umnožavanje i širenje Biblije.¹ Na sličan su se način vjerski i religijski sadržaji

---

¹ Pronalazak tiska bio je posebno važan za protestante jer je mogućnost umnožavanja vjerskog materijala u skladu s njihovim učenjem da između

širili putem radija, filma i posebno televizije,² kao najutjecajnijeg medija današnjice (Soukup, 1999.). Jednom riječju, sve što je moglo pridonijeti bržem i lakšem širenju vjere i religije, prihvaćalo se od strane vjerskih zajednica. O tome, primjerice, svjedoči pozitivan stav Katoličke crkve o novim tehnološkim dostignućima koji je došao do izražaja na II. vatikanskom saboru, čemu je posvećen saborski *Dekret o sredstvima društvenog priopćavanja "Inter Mirifica"*. U istom su smjeru i riječi pape Pavla VI. prema kojima bi se Crkva trebala osjećati krivom pred Bogom ako ne prihvati moćna tehnička sredstva koja se svakodnevno razvijaju i usavršavaju i koja valja iskoristiti u širenju "dobre vijesti" (*Evangelii Nuntiandi*, str. 45.). O zanimanju Svete Stolice i pape Ivana Pavla II. za medij interneta govori podatak da je početkom 2002. Papinsko vijeće za sredstva društvenog priopćavanja izradilo dva dokumenta: *Crkva i Internet* i *Etika i Internet*. Spomenuti dokumenti ne idealiziraju niti osuđuju internet, nego daju pogled na novu komunikacijsku tehnologiju s obzirom na ljudsku osobu, obitelj i društvo, a u svjetlu Evanđelja. Nadalje, naglašava se kako papa Ivan Pavao II. ohrabruje Katoličku crkvu da se bez straha koristi internetom, gledajući u njemu novi način evangelizacije.³ Papa Benedikt XVI. je u poruci za Svjetski dan sredstava društvenih komunikacija 2013. govorio pozitivno o korištenju interneta, posebno društvenih mreža, u promicanju dijaloga i razumske rasprave. Papa kaže: "Postoje društvene mreže koje u digitalnom svijetu pružaju današnjem čovjeku prigodu za molitvu, meditaciju ili dijeljenje Božje riječi. Ali te mreže se mogu također otvoriti drugim vidicima vjere. Mnogi ljudi... otkrivaju, upravo zahvaljujući kontaktu koji je započeo *on line*, važnost izravnog susreta, iskustva zajedništva ili također hodočašća..."⁴

U dokumentu Hrvatske biskupske konferencije (HBK) o internetu i novim tehnologijama naglašava se kako su internetske stranice Katoličke crkve u Hrvatskoj prisutne na svim razinama,

---

Biblije i vjernika ne treba biti nikakvih posrednika, te da Božja riječ treba doći do što većeg broja ljudi.

² Danas se informacije o vjeri i religiji prenose putem brojnih TV-postaja koje nastaju zahvaljujući razvoju kabelaških mreža. Primjerice, poznat je fenomen TV-evangelizma koji nastaje u SAD-u i sve se više širi u ostale dijelove svijeta.

³ Vidjeti u: *Vatikan: dva nova dokumenta o Crkvi i Internetu*, IKA-vijesti od 27. veljače 2002., str. 22.

⁴ *Poruka pape Benedikta XVI. za svjetski dan sredstava društvenih komunikacija 2013.*, <http://www.zg-nadbiskupija.hr/default.aspx?id=7178> (pristup: 25. studenog 2013.).

od HBK-a i (nad)biskupije do župe. Internet se koristi u djelu evangelizacije, a smatra se kao "...osobito vrijedno sredstvo za komuniciranje s posebnim skupinama poput djece i mladeži" (HBK, 2006., str. 18). Ističe se, međutim, kako internet ne može zamijeniti stvarni međuljudski odnos i sakramentalnu dimenziju vjere, jer virtualna zajednica nije isto što i živa zajednica vjernika (HBK, 2006., str. 19).

Izdvojili smo primjer Katoličke crkve, a slično vrijedi za veliku većinu vjerskih zajednica širom svijeta. Internet se, kao relativno novo komunikacijsko sredstvo, sve više koristi u vjerske i religijske svrhe jer ima niz prednosti u odnosu na tradicionalne prenositelje informacija.⁵ Najvažnije od njih su:

- brz i jednostavan pristup informacijama o vjerskim zajednicama, pripadajućim institucijama i organizacijama te religijskim tekstovima i dokumentima;

- velik obrazovni potencijal u smislu upoznavanja, ali i zahtjevnijeg proučavanja religijskih tema od nižih do viših razina;

- vjerski i religijski sadržaji na internetu prezentirani su na suvremen i interaktivan način unutar sofisticiranoga tehnološkog okruženja, što ima utjecaja na ukupni doživljaj. Neki autori smatraju da je i samo komuniciranje putem računala svojevrsan duhovni doživljaj (Henderson, 2000.);

- internet omogućuje kreiranje virtualnih zajednica koje okupljaju istomišljenike: takve zajednice mogu se učvrstiti *on-line* rasprava na forumima, *chat-rooms* i *Newsgroups*, gdje se jednosmjerna komunikacija zamjenjuje dvosmjernom.

1. RELIGIJSKA SITUACIJA U HRVATSKOJ OD 1990. DO 2013.

Religijska situacija u Hrvatskoj od 1990. do 2013. godine posve se izmijenila zbog korjenitih društvenih promjena i Domovinskog rata. Naime, kao i ostale komunističke zemlje istočne i srednje Europe, Hrvatska je ušla u složen proces tranzicije u moderno demokratsko kapitalističko društvo, koje je bitno usporio višegodišnji rat. Promjenom društvenog sustava promijenili su se

⁵ Više o odnosu religije i interneta vidjeti u: Brenda Brasher, *Give Me That Online Religion*, Josey-Bass, San Francisco, 2000.; Marc A. Kellner, *God on the Internet*, IPG Books Worldwide, Foster City, 1996.; Jeffrey Hadden & Douglas Cowan (eds.), *Religion on the Internet: Research Prospects and Promises*. JAI, Amsterdam, London and New York, 2000.

uloga i društveni položaj religije i vjerskih zajednica u Hrvatskoj.⁶ Nekoć marginalizirane i potisnute u područje privatnosti, vjerske zajednice (a posebno Katolička crkva) dobivaju značajno mjesto u javnoj sferi i igraju važnu ulogu ne samo u duhovnom, nego i u društvenom i političkom životu zemlje (Cifrić, 1995., str. 820.).

Dakle, paralelno s procesom tranzicije odvijala se transformacija religijskog polja, koja se isprva manifestirala u porastu broja vjernika, porastu indikatora crkvene religioznosti i povećanoj identifikaciji vjerskoga i nacionalnog (Cifrić, 1995., str. 821). Takvu situaciju potvrđuju empirijski podatci, posebno popis stanovništva iz 1991., koji bilježi gotovo stopostotnu konfesionalnu identifikaciju (samo 3,9 posto hrvatskih građana smatra se nevjernicima).⁷ Osim visoke konfesionalne identifikacije popis pokazuje kako je hrvatsko društvo, usprkos dominaciji katolika, i dalje plurikonfesionalno, a najviše je pravoslavaca, muslimana i kršćana različitih denominacija. Rezultati sljedećih dvaju popisa stanovništva pokazali su kako je došlo do daljnjih promjena religijske slike Hrvatske: u usporedbi s rezultatima popisa iz 2001. oni iz 2011. pokazuju da je udio katolika u ukupnom stanovništvu pao sa 88,0 % na 86,3 %, dok je udio ateista narastao sa 2,2 % na 3,8 %, kao i udio agnostika i skeptika sa 0,1 % na 0,8 %, te muslimana sa 1,3 % na 1,5 %. Zabilježen je i blagi porast broja protestanata i ostalih kršćana.

U radu nas zanima hoće li ovaj blagi trend pluralizacije religijskoga i svjetonazorskoga polja u Hrvatskoj, zabilježen u sociološkim istraživanjima i rezultatima popisa stanovništva, doći do izražaja u prisutnosti vjerskih zajednica na internetu (s obzirom na proširenost i kvalitetu njihovih glavnih mrežnih mjesta), jer i to su pokazatelji multikonfesionalnosti i raznovrsnost vjerskih i religijskih sadržaja u suvremenim društvima.

---

⁶ Opširnije o religiji u tranzicijskom procesu u Hrvatskoj vidjeti u: Siniša Zrinščak, Razvojne i religijske dvojbe hrvatskog društva, u: Ivan Grubišić i Siniša Zrinščak (ur.) *Religija i integracija*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 1999., str. 165-186; Ivan Cifrić, Percepcija nekih odnosa crkve i države i uloge crkve i religije u društvu, *Sociologija sela*, 38 (2000.), 1-2, str. 227-268; Srđan Vrcan, *Vjera u vrtlozima tranzicije*, Glas Dalmacije - revija Dalmatinske akcije, Split, 2001., str. 43-99.

⁷ Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Hrvatskoj je bilo 76,5 % katolika, 11,1 % pravoslavnih, 1,2 % muslimana, 0,4 % protestanata i 6,9 % u kategoriji "drugo i nepoznato".

2. TEORIJSKI I HIPOTETSKI OKVIR RADA

Slobodan i jednostavan pristup internetu podrazumijeva demokratičnost i otvorenost, gdje svatko može pronaći i postaviti sadržaje u skladu sa svojim interesima. Isto tako, on je izvor bezbrojnih informacija o svim aspektima čovjekova života, a snalaženje u golemoj količini materijala može pozitivno utjecati na razvijanje kritičkih sposobnosti tražitelja. S religijskog aspekta, internet vjerskim zajednicama pruža mogućnost upoznavanja širokog kruga ljudi s njihovim poslanjem, otvara prostor za slobodnu razmjenu ideja između pripadnika određene vjerske zajednice, a ima potencijal i za razvoj međureligijskog dijaloga i *grass root* ekumenizma. Naravno, pod uvjetom ostvarenja razumne i tolerantne komunikacije među pripadnicima različitih vjera i svjetonazora.

Osim spomenutih prednosti, postoje specifični problemi vezani uz religijske sadržaje na internetu. Naime, uz malo vještine svatko može postaviti materijale na mrežu, tim više što velika većina internetskih stranica nema ni uredničku niti znanstveno-recenzentsku kontrolu. Vjerske zajednice, osim na svojim službenim stranicama, ne mogu uvesti monopol nad sadržajima koji se tiču njihovog naučavanja ili nekog drugog aspekta javnog djelovanja, što otvara prostor za proizvoljne interpretacije vjerskih sadržaja, slobodno objavljivanje materijala od strane *heretika*, pa i neprijatelja neke religije. Time se otvara mogućnost stvaranja internetskih stranica koje šire vjersku mržnju ili propagiraju neprihvatljive i destruktivne sadržaje, poput kulta *Haven's Gate* čiji su članovi izvršili samoubojstvo uvjereni od vođa da napuštanjem tijela prelaze u viši stupanj duhovne egzistencije (Dawson, 2001.).

Sa sociološkog stajališta, odnos religije i religioznosti i interneta najčešće se istražuje na sljedeće tri razine:

1. Institucionalna razina: internet pruža mogućnost svim vjerskim zajednicama, pa i najmanjima i tek nastalima, da budu prisutne u javnom životu. Postavlja se pitanje hoće li religioznost pod utjecajem interneta postati više privatna, osobna i virtualna, a manje javna, zajednička i stvarna? Već djeluju *on-line* crkve, kao npr. karizmatična *E-Church*, koje nekoć čvrsto institucionalizirane sadržaje nude u fluidnoj virtualnoj stvarnosti (Schroeder, Heather & Lee, 1998.). Sličan *on-line* crkvama je pokret tehnopogana. Njemu je internet jedino mjesto postojanja, a prividni svijet konceptualizira kao alternativnu realnost u koju smješta svoje rituale koji se često mijenjaju (Zalesky, 1997.; Davis, 1995.).

2. Razina vjerničkih grupa: internet omogućava stvaranje virtualnih zajednica koje okupljaju ljude koji žele sudjelovati u raspravama o vjeri i religiji, najčešće putem foruma ili *Newsgroups*-a, čime se omogućava izravna razmjena mišljenja (Dawson, 2001.). Istodobno, vjerničke zajednice stvorene na internetu izložene su kritici prema kojoj članovi ne mogu ostvariti zajedništvo i osjećaj pripadnosti jer je interakcija putem mreže uglavnom anonimna, depersonalizirana, ograničena i standardizirana (Holmes, 1997.).

3. Razina osobne religioznosti: internet ne može potpuno zamijeniti prakticiranje vjerskih obreda *in situ*, ali može davati naputke za molitvu, meditaciju, duhovne vježbe i sl. Vjerski tekstovi te video i audio materijali na internetu dostupni su velikom broju ljudi, čime se omogućuje njihovo samostalno proučavanje. Sve navedeno može imati pozitivan utjecaj na kvalitetu osobne religioznosti.

Kao teorijsko polazište uzimamo teze R. Fenna (1972.) prema kojima se sociologija religije više ne fokusira na funkcionalni doprinos religije integraciji društva, nego na razumijevanje novog tipa religije koji više neće biti značajan na društvenoj razini, već na razini osoba i manjih skupina. Takav tip religije prakticira se kao osobna i skupna potraga za istinom i transcendencijom, što je blisko suvremenom konceptu *new-age* religioznosti. Uz procese individualizacije i usitnjavanja religije P. Berger ističe utjecaj sekularizacije koja izjednačava vjerske zajednice s ostalim proizvođačima ideologija u društvu, čime se ukida monopol vjerskih zajednica na tržištu ideja i svjetonazora (Berger, 1969., str. 127-153). Tako se stvara nov povijesni prostor koji je obilježen religijskim pluralizmom, a ne eklezijalnom isključivošću. Jednostavno rečeno, vjerske zajednice više ne prenose opće priznate i obvezne religijske modele, nego su prisiljene ući u sukob i izravno se natjecati s drugim nositeljima spasenjskih dobara, kako bi privukle pozornost potencijalnih potrošača vjerskih i religijskih proizvoda (Jukić, 1991., str. 31). Ovaj trend sve se brže seli iz razvijenih zapadnih zemalja u siromašna postkomunistička društva "nudeći – mnogo prije nego što su sazreli uvjeti – tom narodu nove zabave, a oni su kruha i sigurnosti gladni, što sve pokazuje u kolikoj je mjeri religija postala i postaje očiti tržišni fenomen".⁸ Dakle, prema postavkama sociologije religijskog

---

⁸ Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., str. 333.

tržišta, aktualnu religijsku situaciju obilježava individualizacija, pluralizam i nadmetanje slično onom na tržištu roba i usluga.

Cilj rada je istražiti u kojem se broju i na koji način vjerske zajednice u Hrvatskoj prezentiraju na internetu kao jednom od vrlo važnih segmenata religijskog tržišta s obzirom na laku dostupnost i količinu informacija koje nudi. Glavna hipoteza rada je da će na internetu, zbog njegove otvorenosti i pristupačnosti, doći do izražaja religijski pluralizam, odnosno raznovrsnost religijske ponude u Hrvatskoj. Može se očekivati da će vjerske zajednice iskoristiti mogućnost prisutnosti na mreži ne samo da bi pružale informacije vjernicima nego i da bi privukle nove konzumente (članove). Prema posebnoj hipotezi pretpostavljamo da će velika većina vjerskih zajednica koje djeluju u Hrvatskoj imati mrežno mjesto na internetu, što se podjednako odnosi na tradicionalne vjerske zajednice (Katolička i Pravoslavna crkva, Islamska i Židovska zajednica), veće kršćanske vjerske zajednice (Evangelička crkva, Evanđeoska crkva, Jehovini svjedoci, adventisti i baptisti), te sve ostale manje vjerske zajednice upisane u registar Ministarstva uprave Republike Hrvatske.

3. METODOLOŠKI PRISTUP

Popis vjerskih zajednica u Hrvatskoj formiran je na temelju podataka Ministarstva uprave RH na dan 18. studenoga 2013.⁹ Analiza mrežnih stranica vjerskih zajednica u Hrvatskoj provedena je tijekom mjeseca prosinca 2013. prema postupku koji je preuzet, uz nužne izmjene i prilagodbe, od slovenskog autora U. Pinteriča (Pinterič, 2003., str. 337 i 343-345).¹⁰

Prvi korak bio je utvrditi prihvaćenost interneta kao sredstva prezentiranja religijskih sadržaja od strane vjerskih zajednica u Hrvatskoj.¹¹ Slijedila je analiza mrežnih stranica prema komponentama i potkomponentama koje mrežno mjesto čine sadržajnim, funkcionalnim i kvalitetnim. One su svrstane u tri skupine: prva se odnosi na tehničke aspekte mrežnog mjesta (od

⁹ <http://www.appluprava.hr/RegistarVjerskihZajednica/faces/WEB-INF/pages/searchForm.jsp> (pristup: 18. studenog 2013.)

¹⁰ Metoda analize web-stranica slovenskih političkih stranaka u vrijeme izborne kampanje unaprijedena je verzija metodologije koju je U. Pinterič primijenio 2002. u vrijeme predsjedničkih izbora u Sloveniji.

¹¹ Usporedit ćemo broj vjerskih zajednica koje imaju mrežna mjesta na internetu s brojem registriranih vjerskih zajednica u Hrvatskoj.

broja 1 do broja 8), druga na sadržaj mrežnih stranica (od broja 9 do broja 15), a treća skupina na participativnu komponentu (brojevi 16 i 17), što je prikazano u tablici 1:¹²

Tablica 1. Istraživane komponente i podkomponente mrežnih mjesta i njihov opis

KOMPONENTA/ PODKOMPONENTA	OPIS
Grafička kvaliteta (1) TA	Važna za privlačenje pozornosti korisnika, a čine je pozadina, vrsta i veličina slova, dominantne boje, fotografije, crteži, video isječci i sl.
Broj razina mrežnog mjesta (2) TA	Optimalan broj razina iznosi osam stranica, a sve više od toga može stvoriti konfuziju i nepreglednost, posebno ako ima mnogo dodatnih poveznica.*
Redovito ažuriranje stranica (3) TA	Stranice koje su ažurirane u posljednjih tjedan dana od dana prvog posjeta ocijenjene su pozitivno. Stranice ažurirane izvan ovog roka i one na kojima nije vidljivo kada su ažurirane ocijenjene su negativno.
Funkcionalnost mrežnih stranica (4-6) TA	Analiziraju se statični elementi: podstranice (4), fotografije (5) i ilustracije (6).
Dinamičnost mrežnih stranica (7-8) TA	Analiziraju se animirani elementi: slike koje se izmjenjuju (7) i klizeći tekst (8).
Glavne informacije o vjerskoj zajednici (9-11) SD	Postoji li sažeto predstavljanje vjerske zajednice (9), relevantni linkovi (10) i praćenje tekućih aktivnosti (11).
Mogućnost učenja (12-15) SD	Postoje li pisani (12), audio (13) i/ili video materijali (14) te linkovi na početnoj stranici (15).
Mogućnost participiranja/interakcije (16-17) PA	Postoje li forum (16) i aktivna elektronička pošta (17).**

* U. Pinterič smatra da je četiri optimalan broj razina mrežnog mjesta, dok smo mi, s obzirom na drukčiji predmet istraživanja, broj povećali na osam razina (Pinterič, 1996., str. 1181).

¹² Sličnu metodologiju primijenio je slovenski sociolog U. Pinterič, a ona je opisana u članku *Role of Political Party's Web Pages in Electoral Campaign for Slovenian Parliamentary Elections 2004*, (Pintarič, 2006., str. 1177-1193.).

** Smatrat ćemo da je elektronička pošta aktivna ako se na poslanu poruku dobije odgovor u roku od pet radnih dana od dana slanja e-poruke.

Legenda: TA = tehnički aspekt
SD = sadržaj mrežnih stranica
PA = participativni aspekt

Svako mrežno mjesto ocjenjivano je prema prisutnosti i kvaliteti 17 komponenata i potkomponentata, koje su u tablici 1 otisnute masnim slovima. Izostanak bilo koje komponente i/ili potkomponente, odnosno njihova manja kvaliteta podrazumijevala je nižu zbirnu ocjenu mrežnog mjesta. Svaka je ocijenjena s jednim bodom (-1 ili 1) osim komponente 3 (redovito ažuriranje mrežnih stranica) koja je ocijenjena s dva boda (-2 ili 2).¹³ Iz navedenoga slijedi da najbolje mrežno mjesto može imati 18 pozitivnih bodova, a najlošije 18 negativnih bodova.

4. REZULTATI I RASPRAVA

U evidenciju vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj, koju je načinilo Ministarstvo uprave, upisane su 52 vjerske zajednice, od kojih su 43 uvrštene u istraživački uzorak.¹⁴ Ovdje je važno istaknuti kako smo iz analize mrežnih mjesta morali isključiti Srpsku pravoslavnu crkvu iako je ona upisana u evidenciju vjerskih zajednica. Naime, ona nema jedno službeno mrežno mjesto u kojemu bi se sabirali podaci o vjerskom životu i ostalim aktivnostima iz svih eparhija koje djeluju u Hrvatskoj, što je bio glavni uvjet za uvrštavanje u uzorak. Valja napomenuti da od ukupno šest eparhija koje djeluju u Hrvatskoj njih pet ima aktivno i ažurirano mrežno mjesto.¹⁵

¹³ Ažuriranje stranica smatramo najvažnijim za ocjenjivanje funkcionalnosti i kvalitete mrežnog mjesta. Ako je ono ažurirano tjedan dana prije pregleda, ocijenjeno je pozitivno, i to s dva boda. Stranice ažurirane izvan ovoga razdoblja ocijenjene su negativno, s minus 2 boda (u tekstu -2).

¹⁴ Evidencija tretira pojedine židovske općine u Hrvatskoj kao zasebne vjerske zajednice, a njih je popisano deset. Stoga smo za analizu uzeli mrežno mjesto Koordinacije židovskih općina u Republici Hrvatskoj na kojem su okupljene općine iz cijele Hrvatske (Marinović Bobinac, Marinović Jerolimov, 2008., 336).

¹⁵ Srpska pravoslavna crkva u Hrvatskoj podijeljena je na sljedeće eparhije: Mitropolija zagrebačko-ljubljanska, Eparhija gornjokarlovačka, Eparhija dalmatinska, Eparhija slavonska, Eparhija osječkopoljska i baranjska i Eparhija zahumsko-hercegovačka i primorska. Redovito ažurirana mrežna mjesta imaju Mitropolija zagrebačko-ljubljanska, Eparhija gornjokarlovačka, Eparhija osječkopoljska i baranjska i Eparhija zahumsko-hercegovačka i primorska. Mrežno mjesto Eparhije dalmatinske zadnji put je ažurirano prije nešto više od četiri godine (24. srpnja 2010.), dok stranice Eparhije slavonske u vrijeme provođenja istraživanja nisu bile dostupne.

Tablica 2. Vjerske zajednice u Hrvatskoj s internet-adresama

Vjerska zajednica	Internet adresa	Web stranica
1. Baha'i zajednica	http://www.bahai.hr/	da
2. Budistička vjerska zajednica Dharmaloka	http://www.budisticki-centar.hr/tekst.php?id=1	da
3. Bugarska pravoslavna crkva	http://www.bg-pravoslaven.hr/hr/	da
4. Crkva Božja	http://www.crkvabozja.hr/	da
5. Crkva cjelovitog Evanđelja	http://www.cce.hr/hr/home_hr.html	da
6. Crkva Isusa Krista svetaca posljednjih dana	http://www.crkvaisusakrista.hr/	da
7. Crkva Kristovih učenika	-	ne
8. Crkva Radosne vijesti	http://www.crkva-radosne-vijesti.hr/index.html	da
9. Crnogorska pravoslavna crkva	-	ne
10. Evangelička crkva	http://www.echr.hr/kontakt/	da
11. Evangelička crkva Valdese	-	ne
12. Evangelička metodistička crkva	http://www.metodisti.hr/tkosmo.php	da
13. Evandeoska (pentekostna) crkva	http://www.epc.hr	da
14. Evandeoski kršćani	-	ne
15. Hinduistička vjerska zajednica	http://www.sanatankultura.com/kontakt.html	da
16. Hrvatska starokatolička crkva	http://www.hrvatska-starokatolicka-crkva.com	da
17. Islamska zajednica u Hrvatskoj	http://islamska-zajednica.hr/	da

18. Jehovini svjedoci - Kršćanska vjerska zajednica	-	ne
19. Koordinacija židovskih općina	http://www.croatian-jewish-network.com/?q=hr/node/2	da
20. Kristova duhovna crkva	-	ne
21. Kristova duhovna crkva "malokrštenih"	-	ne
22. Kristove crkve	http://www.kristove-crkve.hr/	da
23. Kršćanska adventistička crkva	http://adventisti.hr/	da
24. Kršćanska nazarenska vjerska zajednica	-	ne
25. Kršćanska neopentekostalna crkva	-	ne
26. Kršćanska proročka crkva	-	ne
27. Makedonska pravoslavna crkva	-	ne
28. Međunarodna ujedinjena pentekostna crkva	-	ne
29. Neovisna baptistička crkva "Stablo života"	http://www.stablozivota.com/	da
30. Novoapostolska crkva	http://www.nacrkva.hr/	da
31. Protestantska reformirana kršćanska crkva	http://prkc.hr/	da
32. Reformatorska kršćanska crkva Mađara	-	ne
33. Reformirana kršćanska kalvinska crkva	http://www.rkczg.hr/	da
34. Reformni pokret adventista sedmog dana	http://www.rpasd.hr/	da
35. Rimokatolička crkva	http://www.hbk.hr/	da

36. Savez baptističkih crkava	http://www.baptist.hr/	da
37. Savez crkava "Riječ života"	http://www.rijeczivota.hr/	da
38. Savez Kristovih pentekostnih crkava	http://pentekost.hr/	da
39. Scijentološka crkva	-	ne
40. Slobodna katolička crkva	-	ne
41. Univerzalni život	http://www.universelles-leben.org/cms/hr	da
42. Vaišnavska vjerska zajednica	http://vvz.hr/index.php	da
43. Židovska vjerska zajednica Bet Israel	http://www.bet-israel.com/	da

Prema podacima iz tablice 2 od ukupno 43 vjerske zajednice odabrane u uzorak 28 ili 65,1 % njih ima *web*-stranicu. Iako se većina vjerskih zajednica koristi internetom kao suvremenim sredstvom informiranja i komuniciranja, treba istaknuti kako svaka treća vjerska zajednica nema vlastito mrežno mjesto (15 ili 34,9 %). U sljedećoj tablici dane su ocjene tehničkog aspekta *web*-stranica vjerskih zajednica, koje se odnose na osam komponenata i potkopenata:

Tablica 3. Ocjene tehničkog aspekta web stranica vjerskih zajednica*

VJERSKA ZAJEDNICA	TEHNIČKI ASPEKT								Σ
	Grafička kvaliteta	Broj razina	Ažuriranje	Funkcionalnost			Dinamičnost		
				Pod-stranice	Fotografije	Ilustracije	Slike koje se izmjenjuju	Klizajući tekst	
Baha'i zajednica	-1	1	2	1	1	1	-1	-1	3
Budistička v. z. Dharmaloka	1	-1	2	1	1	1	-1	-1	3
Bugarska prav. crkva	-1	1	2	1	1	1	1	-1	5
Crkva Božja	-1	1	2	1	-1	-1	1	-1	1
Crkva cjelovitog Evan.	1	-1	2	1	1	1	1	-1	5
Crkva Isusa Krista sv. posljednjih dana	1	1	2	1	1	1	-1	-1	5
Crkva Radosne vijesti	-1	1	-2	1	-1	-1	-1	-1	-5
Evangelička crkva	1	-1	2	1	1	-1	1	-1	3
Evangelička metodistička crkva	-1	1	2	1	-1	-1	1	1	3
Evandeoska crkva	1	1	2	1	1	-1	1	-1	5
Hinduistička v. z.	1	-1	2	1	1	1	-1	-1	3
Hrvatska starokat. crkva	-1	-1	2	1	1	-1	1	-1	1
Islamska zajednica	1	1	2	1	1	1	-1	-1	5
Koordinacija židovskih općina	-1	1	2	1	-1	-1	-1	-1	-1
Kristove crkve	-1	1	2	1	-1	-1	-1	-1	-1

Kršćanska advent. crkva	1	1	2	1	1	1	-1	-1	5
Neovisna baptistička crkva "Stablo života"	1	-1	2	1	-1	-1	-1	-1	-1
Novoapostolska crkva	1	1	2	1	1	1	-1	-1	5
Protest. reformirana kršćanska crkva	1	1	-2	1	1	-1	-1	-1	-1
Reformirana kršćanska kalvinska crkva	-1	-1	2	1	1	1	-1	-1	1
Reformni pokret adventista sedmog dana	1	1	-2	1	1	1	-1	-1	1
Rimokatolička crkva	1	1	2	1	-1	-1	-1	-1	1
Savez baptističkih crkava	-1	1	2	1	1	-1	1	-1	3
Savez crkava "Riječ života"	1	1	2	1	1	1	-1	-1	5
Savez Kristovih pentekostnih crkava	-1	1	2	1	1	1	-1	-1	3
Univerzalni život	1	1	2	1	1	1	-1	-1	5
Vaišnavska v. z.	-1	-1	2	1	1	1	-1	-1	1
Židovska v. z. Bet Israel	1	-1	2	1	1	1	1	-1	5
Σ -/+	-12/16	-9/19	-6/50	0/28	-7/21	-12/16	-19/9	-27/1	-92/160
%**	57,1	67,9	89,2	100	75	57,1	32,1	3,6	63,5

* Zbog veličine tablice imena nekih vjerskih zajednica napisana su u skraćenom obliku.

** Postotak smo dobili tako što smo u odnos stavili broj pozitivnih čestica s ukupnim brojem čestica. Na isti način izračunati su postotci u tablicama 5 i 6.

Kod tehničkog aspekta pozitivno ocijenjene komponente i potkomponente čine 63,5 % od ukupnog broja ocjena. Ističu se podstranice, koje su imale jasno istaknut izbornik na početnim stranicama, funkcionirale su na svim mrežnim mjestima, a kategorije su bile jasno definirane. Kvaliteta podstranica je važna jer one pružaju ključne informacije o svim aspektima djelovanja vjerskih zajednica, npr. o nauku, povijesti, organizaciji, tekućim aktivnostima i sl.

Sljedeća najbolje ocijenjena komponenta je ažuriranje mrežnih stranica, za koju smo naglasili da je ključna za ocjenu ukupne kvalitete mrežnog mjesta. Neažurirane mrežne stranice gube svoju svrhu i smisao, pokazatelj su nebrige za posjetitelje i ostavljaju dojam neozbiljnosti, što utječe i na ukupan dojam o vjerskoj zajednici. Treća visoko rangirana tehnička potkomponenta su fotografije, koje su brojne i uglavnom vrlo kvalitetne, a nezamjenjive su u prenošenju poruka, privlačenju pozornosti i poboljšanju estetskog izgleda stranica. Na četvrtome mjestu po pozitivnim ocjenama je komponenta broj razina, što znači da kod većine vjerskih zajednica nije prijeđen broj od osam razina. Taj broj smatramo granicom jasnoće, a ako je on veći, otežava se snalaženje na mrežnome mjestu i ono postaje teško pregledno, pa čak i konfuzno, posebno ako postoje dodatne poveznice.

Lošije ocijenjene tehničke potkomponente su opća grafička kvaliteta stranica, koju čine svi grafički elementi bitni za privlačenje pozornosti posjetitelja (osobito na početnoj stranici) te ilustracije koje se javljaju u znatno manjem broju od fotografija. Na koncu, rezultati pokazuju kako mrežnim stranicama posebno nedostaju dinamični elementi kao što su slike koje se izmjenjuju i klizeći tekst, kojima se na svojim mrežnim stranicama koristi mali broj vjerskih zajednica (vidjeti tablicu 3).

Tablica 4. Ocjene sadržajnog aspekta web stranica vjerskih zajednica*

VJERSKA ZAJEDNICA	SADRŽAJNI ASPEKT						Σ
	Glavne informacije o vjerskoj zajednici			Mogućnost učenja			
	Sažeto predstavljjanje	Relevantni linkovi	Praćenje aktivnosti	Pisani materijali	Audio materijali	Video materijali	
Baha'i zajednica	1	1	-1	1	-1	-1	0
Budistička v. z. Dharmaloka	1	1	1	1	-1	-1	2
Bugarska prav. crkva	1	1	1	1	-1	-1	2
Crkva Božja	1	1	1	1	-1	-1	2
Crkva cjelovitog Evandjelja	1	1	1	1	1	-1	4
Crkva Isusa Krista svetaca posljednjih dana	1	1	1	1	-1	1	4
Crkva Radosne vijesti	1	-1	-1	1	1	-1	0
Evangelička crkva	1	1	1	1	-1	-1	2
Evangelička metodistička crkva	1	1	-1	1	-1	-1	0
Evandeoska crkva	1	1	1	1	-1	-1	2
Hinduistička v. z.	1	1	1	1	-1	1	4
Hrvatska starokat. crkva	1	1	-1	1	-1	-1	0
Islamska zajednica	-1	1	1	-1	-1	-1	-2
Koordinacija židovskih općina	1	1	-1	1	-1	-1	0
Kristove crkve	-1	1	-1	-1	-1	-1	-4
Kršćanska adventistička crkva	1	1	1	1	1	1	6

Neovisna baptistička crkva "Stablo života"	1	-1	-1	1	1	1	2
Novoapostolska crkva	1	1	1	1	-1	-1	2
Protestantska reformirana kršć. crk.	1	-1	-1	1	1	1	2
Reformirana kršćanska kalvinska crkva	1	1	-1	1	-1	1	2
Reformni pokret adventista sedmog dana	1	1	-1	1	1	1	4
Rimokatolička crkva	1	1	1	1	-1	-1	4
Savez baptističkih crkava	1	1	1	-1	-1	-1	0
Savez crkava "Riječ života"	1	1	1	1	1	1	6
Savez Kristovih pentekostnih crkava	1	1	-1	1	-1	1	2
Univerzalni život	1	1	1	1	1	1	6
Vaišnavska v. z.	-1	1	1	1	1	1	4
Židovska v. z. Bet Israel	-1	1	1	1	-1	-1	0
-/+	-4/24	-3/25	-11/17	-3/25	-19/9	-17/11	57/111
%	85,7	89,3	60,7	89,3	32,1	39,3	66

* Zbog ograničenog prostora u tablici imena nekih vjerskih zajednica napisana su u skraćenom obliku.

Sadržajni aspekt mrežnih mjesta u cjelini je bolje ocijenjen nego tehnički aspekt, premda razlika nije velika (pozitivnih ocjena je 66 % prema 63,5 %). Prva promatrana komponenta su glavne informacije o vjerskoj zajednici. Pokazalo se da je unutar ove komponente najbolje ocijenjena potkomponenta relevantni linkovi, što posebno vrijedi za manje vjerske zajednice. Naime, većina njih povezana je sa svojim matičnim institucijama u inozemstvu (primjerice u Njemačkoj, Švicarskoj, SAD-u...), a linkovi nude

informacije o nastanku i povijesti vjerske zajednice, nauku, tekućim aktivnostima, tiskane, audio i video materijale edukativne naravi i sl.

Nadalje, velika većina vjerskih zajednica na svojim mrežnim stranicama ima sažeto predstavljanje, koje se najčešće nalazi na prvoj ili drugoj stranici. Ova potkomponenta posjetitelju pruža ključne informacije o zajednici, od početaka njezina djelovanja do danas, uključujući nauku, vjerovanje i poslanje. Za razliku od spomenutih dviju potkomponenti (relevantni linkovi i sažeto predstavljanje), pokazalo se da znatan broj vjerskih zajednica ne prati redovito svoje tekuće aktivnosti (takvih je čak 40 posto), što značajno umanjuje kvalitetu njihovih mrežnih mjesta u cjelini. Kada je u pitanju mogućnost učenja, u velikoj se većini posjetiteljima nude „klasični“ pisani materijali, dok su znatno manje prisutni audio i video sadržaji, koji, iako zahtjevniji za pripremu i održavanje na mreži, olakšavaju proces usvajanja novih informacija, odnosno učenja (vidjeti tablicu 4).¹⁶

Tablica 5. Ocjene participativnog aspekta web stranica vjerskih zajednica

VJERSKA ZAJEDNICA	PARTICIPATIVNI ASPEKT		Σ
	Aktivna elektronska pošta	Forum	
Baha'i zajednica	-1	-1	-2
Budistička vjerska zajednica Dharmaloka	1	-1	0
Bugarska pravoslavna crkva	-1	-1	-2
Crkva Božja	-1	-1	-2
Crkva cjelovitog Evandjelja	-1	-1	-2
Crkva Isusa Krista svetaca posljednjih dana	-1	-1	-2
Crkva Radosne vijesti	-1	-1	-2
Evangelička crkva	-1	-1	-2
Evangelička metodistička crkva	1	-1	0

¹⁶ Audio i video materijali koji su postavljeni na web stranicama vjerskih zajednica odnose se uglavnom na propovijedi ili predavanja religijske tematike. Kod manjih vjerskih zajednica kršćanske provenijencije često puta su predavači/ce iz inozemstva (SAD, Njemačka i sl.).

Evangeoska crkva	-1	-1	-2
Hinduistička vjerska zajednica	1	-1	0
Hrvatska starokatolička crkva	1	-1	0
Islamska zajednica	-1	-1	-2
Koordinacija židovskih općina	-1	-1	-2
Kristove crkve	-1	-1	-2
Kršćanska adventistička crkva	1	-1	0
Neovisna baptistička crkva "Stablo života"	-1	-1	-2
Novoapostolska crkva	1	-1	0
Protestantska reformirana kršćanska crkva	-1	-1	-2
Reformirana kršćanska kalvinska crkva	-1	-1	-2
Reformni pokret adventista sedmog dana	-1	-1	-2
Rimokatolička crkva	1	-1	0
Savez baptističkih crkava	-1	-1	-2
Savez crkava "Riječ života"	-1	1	0
Savez Kristovih pentekostnih crkava	-1	-1	-2
Univerzalni život	-1	-1	-2
Vaišnavska vjerska zajednica	-1	1	0
Židovska vjerska zajednica Bet Israel	1	-1	0
Σ -/+	-20/8	-26/2	-46/10
%	28,6	7,1	17,9

U usporedbi s tehničkim i sadržajnim aspektom, participativni aspekt ima gotovo četiri puta manje pozitivnih ocjena (18 posto), što znači da je mogućnost komunikacije posjetitelja s većinom vjerskih zajednica u Hrvatskoj ograničena ili uopće ne postoji. Po prilici, tek svaka četvrta vjerska zajednica ima aktivnu elektronsku poštu¹⁷, a još manje ih ima forum (7,1 posto) koji

¹⁷ Predstavnicima vjerskih zajednica poslana je e-poruka istog sadržaja u kojoj su obaviješteni o istraživanju i zamoljeni da odgovore koliko im znači internet u svakodnevnom radu i u koje ga svrhe najčešće koriste. Pokazalo se da aktivnu elektroničku poštu ima samo sedam vjerskih zajednica: Rimokatolička crkva, Evangeličko-metodistička crkva, Židovska vjerska zajednica *Bet Israel*,

omogućuje razmjenu mišljenja, moderiranu raspravu i slične oblike komunikacije između posjetitelja i članova (predstavnik) pojedine vjerske zajednice.

Tablica 6. Ukupna ocjena mrežnih mjesta vjerskih zajednica

Vjerska zajednica	Ocjena mrežnog mjesta
1. Kršćanska adventistička crkva	10
2. Crkva cjelovitog Evanđelja	8
3. Univerzalni život	8
4. Bugarska pravoslavna crkvaj	6
5. Crkva Isusa Krista svetaca posljednjih dana	6
6. Hinduistička vjerska zajednica	6
7. Novoapostolska crkva	6
8. Savez crkava „Riječ života“	6
9. Vaišnavska vjerska zajednica	6
10. Budistička vjerska zajednica Dharmaloka	4
11. Evanđeoska (pentekostna) crkva	4
12. Židovska vjerska zajednica Bet Israel	4
13. Baha'i zajednica	2
14. Evangelička crkva	2
15. Evangelička metodistička crkva	2
16. Reformni pokret adventista sedmog dana	2
17. Rimokatolička crkva	2
18. Savez Kristovih pentekostnih crkava	2
19. Crkva Božja	0
20. Hrvatska starokatolička crkva	0
21. Islamska zajednica	0
22. Reformirana kršćanska kalvinska crkva	0
23. Savez baptističkih crkava	0
24. Neovisna baptistička crkva “Stablo života”	-2

Budistička vjerska zajednica Dharmaloka, Kršćanska adventistička crkva, Novoapostolska crkva i Hrvatska starokatolička crkva. Dvije vjerske zajednice imale su pogrešnu adresu, a ostale nisu odgovorile na e-poruku ili su to učinile nakon isteka roka od pet radnih dana.

25. Protestantska reformirana kršćanska crkva	-2
26. Koordinacija židovskih općina	-4
27. Crkva Radosne vijesti	-8
28. Kristove crkve	-8

Distribucija ocjena u tablici 6. pokazuje kako najbolja mrežna mjesta imaju manje kršćanske vjerske zajednice (ukupno ih je sedam), kao i tri vjerske zajednice koje proizlaze iz hinduističke i budističke tradicije (ocjene između 4 i 10). Tradicionalne i etablirane vjerske zajednice koje okupljaju najveći broj vjernika u Hrvatskoj (Rimokatolička crkva, Islamska zajednica i Evangelička crkva) imaju srednje ili neutralno ocijenjena mrežna mjesta: Crkva Radosne vijesti i Kristove crkve (ocjene između 0 i 2). Najlošija mrežna mjesta imaju dvije manje crkve koje pripadaju reformacijskoj baštini (ocjene između -2 i -8).

Podaci iz istraživanja potvrdili su našu glavnu hipotezu. Naime, pokazalo se da, s obzirom na broj funkcionalnih mrežnih mjesta vjerskih zajednica, u Hrvatskoj postoji religijski pluralizam i raznovrsna religijska ponuda. U tom smislu, može se zaključiti kako se kod nas, slično kao i u drugim postkomunističkim zemljama, stvara otvoreno religijsko tržište koje zainteresiranima nudi brojne religijske sadržaje i raznovrsnu vjersku ponudu, od tradicionalne do postmoderne, od kršćanske do hinduističke.

Posebna hipoteza djelomično je potvrđena. Naime, pretpostavili smo da će velika većina registriranih vjerskih zajednica imati svoje mrežno mjesto, a istraživanje je pokazalo da svaka treća vjerska zajednica još nije postavila vlastite stranice na internet, što je više od očekivanog. Naime, u današnje vrijeme, institucije koji nisu predstavljene na internetu kao da i ne postoje, što može negativno utjecati na njihov svakodnevni rad, a posebno na komunikaciju s javnošću.

Primijenjena glavna teorijska postavka odnosi se na utjecaj interneta u Hrvatskoj na religiju i religioznost na institucionalnoj, grupnoj i osobnoj razini.¹⁸ Što se tiče institucionalne razine, istraživanje je pokazalo kako se većina vjerskih zajednica koristi prednostima interneta, ali ne u broju u kojem smo očekivali. Vrlo je

¹⁸ Navedeni utjecaj istražili smo u samo jednom segmentu koji se odnosi na mrežna mjesta vjerskih zajednica i njihov utjecaj, pozitivan ili negativan, na religiju i religioznost u Hrvatskoj. Dopuna ovom istraživanju bilo bi istraživanje kojim bi se ispitalo vjernike i vjerske službenike o korištenju interneta u religijske svrhe, i to sa različitih aspekata.

vjerojatno da će se situacija promijeniti u bliskoj budućnosti i da će broj vjerskih zajednica na internetu biti znatno veći. Napominjemo da prilikom pretrage interneta nismo zabilježili postojanje *e-crkava* u Hrvatskoj, odnosno onih koje u institucionalnom smislu postoje isključivo na mreži.

Na razini vjerničkih skupina zamijećeno je najveće odstupanje od teorijskog modela. Pokazalo se kako samo dvije vjerske zajednice imaju vjernike organizirane u forume na svojim mrežnim mjestima, dok uopće ne postoje *newsgroups* ili neki drugi sofisticiraniji oblici virtualnog udruživanja. Odsutnost dvosmjerne osobne i posebno grupne komunikacije jedan je od najvećih nedostataka mrežnih mjesta vjerskih zajednica u Hrvatskoj.

Što se tiče osobne razine, u analizi smo posebnu pozornost posvetili tome koliko mrežna mjesta privlače pozornost i bude interes kod posjetitelja i potencijalnih novih članova. Pokazalo se da u velikoj većini slučajeva, vjerske zajednice to čine putem pisanih materijala, od kojih se neki mogu naručiti ili besplatno ili uz plaćanje (brošure, časopisi, knjige i sl.). Nadalje, na vidljivim mjestima daju se detaljne informacije o vjerskoj službi, vjeronauku, različitim sastancima, odnosno druženjima, a posebna se pozornost pridaje predavanjima s temama zanimljivim širokom krugu posjetitelja (zdravlje, bolesti ovisnosti, obiteljski život, krizne životne situacije i sl.). Međutim, i ovdje se pokazao nedostatak dvosmjerne komunikacije, pa čak i kada je u pitanju elektronička pošta, jer je tek svaka četvrta vjerska zajednica u vrijeme istraživanja imala aktivnu elektroničku adresu.

5. ZAKLJUČAK

Istraživanje načina i kvalitete prezentiranja vjerskih zajednica na internetu upotpunjuje religijsku sliku u Hrvatskoj i ukazuje da u virtualnom prostoru postoji multikonfesionalnost, pluralnost i konkurencija, što zainteresiranoj osobi omogućuje izbor između ideja i svjetonazora ponuđenih na religijskom tržištu. Nadalje, podaci iz istraživanja pokazuju kako je većina vjerskih zajednica otvorena prema novim tehnologijama i spremna je prilagođavati se promjenama koje donose suvremena sredstva javnog priopćavanja. U ovom segmentu, međutim, ima još dosta mjesta za pozitivan iskorak jer se pokazalo da trećina registriranih vjerskih zajednica nema svoje mrežno mjesto. Ostali glavni nalazi su sljedeći: od tri istraživana aspekta najkvalitetnijim se pokazao sadržajni aspekt, a unutar njega ističu se (pot)komponente važni linkovi

i sažeto predstavljanje vjerske zajednice. Nešto niže ocjene ima tehnički aspekt mrežnih mjesta, unutar kojega se po kvaliteti ističu podstranice i, što je važno, redovito ažuriranje sadržaja postavljenih na mrežnom mjestu.

Na kraju, pokazalo se da je participativni aspekt najlošije ocijenjeni aspekt mrežnih stranica vjerskih zajednica, što je veliki nedostatak. Naime, u teorijskom dijelu kazali smo kako je mogućnost dvosmjerne komunikacije i interakcije u realnom vremenu jedna od najvažnijih prednosti interneta. Uz navedeno, treba istaknuti da se manje vjerske zajednice, od kojih se neke relativno kratko prisutne u Hrvatskoj, više brinu o kvaliteti vlastite prezentacije na internetu negoli znatno brojnije vjerske zajednice koje su znatno duže prisutne i etablirane u Hrvatskoj.

THE WAYS OF PRESENTATION OF RELIGIOUS COMMUNITIES
IN CROATIA ON THE INTERNET:
ANALYSIS OF THE WEB-SITES QUALITY

Summary

The web-sites quality of religious communities in Croatia is analyzed in this paper. According to R. Fenn, the sociology of religion is no more concentrated on functional contribution of religion to social integration, but to understanding the new type of religion which is more significant on personal and group level. The main hypothesis is that on the Internet religious pluralism and the existence of religious market will be manifested. According to particular hypothesis, the great majority of religious communities will have its own web-site. Analysis of web-sites was carried out towards the (sub)components in relation to their contents, functionality, and quality. These have been categorized into three groups: the first refers to the technical aspects of a website, second to the content aspects, while the third refers to the participative component. The research shows that in Croatia a pluralistic and competitive religious market exists at least in the virtual arena. There is still room for improvement, especially since one-third of religious communities do not have a website. The other findings include: the content of the websites received highest grades, with the most valued (sub)components being important links and the brief presentation. The technical aspect of the websites received

lower grades, with sub pages and regular updates having the highest quality. In the end, it was shown that the participative aspect received the lowest grades. Aside from this, one should note that smaller religious communities invest more effort into presenting themselves on the Internet than larger religious communities that have a deep-rooted tradition.

Key words: religious communities, religious pluralism, Internet, web-sites, web-pages content.

Literatura:

- Peter L. Berger, *The Sacred Canopy, Elements of a Sociological Theory of Religion*, Anchor Books, New York, 1969.
- Brenda Brasher, *Give Me That Online Religion*, Josey-Bass, San Francisco, 2000.
- Ivan Cifrić, Vjernička struktura u tranzicijskom kontekstu hrvatskog društva, *Društvena istraživanja*, 4 (1995.), 6, str. 819-836.
- Ivan Cifrić, Percepcija nekih odnosa crkve i države i uloge crkve i religije u društvu, *Sociologija sela*, 38 (2000.), 1-2, str. 227-268.
- Eric Davis, *Technopagans*, 1995.
- <http://www.wired.com/wired/archive/3.07/technopagans.html> (pristup: 14. 10. 2013.)
- Lorne Dawson, Doing Religion in Cyberspace: The Promise and the Perils, *The Council of Societies for the Study of Religion Bulletin*, 30 (2001.), 1, str. 3-9.
- Evidencija vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj*, <http://www.appluprava.hr/RegistarVjerskihZajednica/faces/WEB-INF/pages/searchForm.jsp> (pristup: 18. 11. 2013.)
- Richard Fenn, Toward a new sociology of religion, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 11 (1972), 1, str. 16-32.
- Charles Henderson, *The Internet as a Metaphor for God*, 2000.
- <http://www.crosscurrents.org/henderson.html> (pristup: 14. 10. 2013.)
- David Holmes, Introduction: Virtual Policies, Identity, and Community in Cyberspace, u: David Holmes (ur.) *Virtual Politics: Identity and Community in Cyberspace*, Sage, London, 1997.
- Hrvatska biskupska konferencija, *Crkva i mediji. Pastoralne smjernice*, HBK, Zagreb, 2006.
- Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.
- Jakov Jukić, *Budućnost religije*, Matica hrvatska, Split, 1991.
- Marc A. Kellner, *God on the Internet*, PG Books Worldwide, Foster City, 1996.

- Jeffrey Hadden & Douglas Cowan (eds.), *Religion on the Internet: Research Prospects and Promises*. JAI., Amsterdam, London and New York, 2000.
- Ankica Marinović Bobinac i Dinka Marinović Jerolimov, *Vjerske zajednice u Hrvatskoj*. Udruga za vjersku slobodu u RH i Prometej, Zagreb, 2008.
- Uroš Pinterič, Predsedniške volitve 2002 v Sloveniji in vloga interneta, u: Tomaž Boh i Danica Fink-Hafner (ur.), *Predsedniške volitve 2002*, FDV, Ljubljana, 2003., str. 335-349.
- Uroš Pinterič, (). Role of Political Party's Web Pages in Electoral Campaign for Slovenian Parliamentary Elections 2004, *Društvena istraživanja*, 15 (2006.), 6., str. 1177-1193.
- Popis stanovništva 1991 - stanovništvo prema vjeroispovijedi i materinjem jeziku po naseljima* 9, Državni zavod za statistiku RH, Zagreb, 1994.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku*, Državni zavod za statistiku RH, Zagreb, 2013.
- http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf (pristup: 21. 10. 2013.)
- Poruka pape Benedikta XVI. za svjetski dan sredstava društvenih komunikacija 2013.*, <http://www.zg-nadbiskupija.hr/default.aspx?id=7178> (pristup: 25. 11. 2013.)
- Ralph Schroeder, Heather Noel & Roland Lee, *The Sacred and the Virtual: Religion in Multi User Virtual Reality*, 1998., <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1083-6101.1998.tb00092.x/full> (pristup: 7. 11. 2013.)
- Paul Soukup, *On-Line Religion (use of the Internet by religions)*, 1999., http://www.findarticles.com/cf_0/m1321/1999May8/54647905/print.jhtml (pristup: 21. 10. 2013.)
- Josip Turčinović (ur.), Dekret o sredstvima društvenog saobraćanja "Inter Mirifica", u: *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 73.-89.
- Vatikan: dva nova dokumenta o crkvi i Internetu, *IKA-vijesti*, 27. 02. 2002., str. 22.
- Srđan Vrcan, *Vjera u vrtlozima tranzicije*, Glas Dalmacije-revija Dalmatinske akcije, Split, 2001.
- Jeffrey Zaleski, *The Soul of Cyberspace: How New Technology is Changing Our Spiritual Lives*, HarperCollins, New York, 1997.
- Siniša Zrinščak, Razvojne i religijske dvojbe hrvatskog društva, u: Ivan Grubišić i Siniša Zrinščak (ur.) *Religija i integracija*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 1999., str. 165-186.